

УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ

У статті аналізуються умови формування креативності студентів педагогічного вищого навчального закладу. Охарактеризовано сучасні підходи до формування креативності у теорії та практиці сучасної педагогічної освіти.

В статье анализируются условия формирования креативности студентов педагогического высшего учебного учреждения. Охарактеризованы современные подходы к формированию креативности в теории и практике современного педагогического образования.

In the article the terms of forming of creativity of students of pedagogical higher educational establishments are analyzed. The modern approaches to forming of creativity in a theory and practice of modern pedagogical education are described.

Зміни соціально-економічних основ розвитку української держави і суспільства супроводжуються процесами модернізації системи освіти в цілому, до стратегічних завдань якої належить формування освіченої, творчої особистості. У зв'язку з цим у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті наголошується на забезпеченні державою підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукових та інформаційних технологій.

Актуальність формування креативності майбутніх учителів іноземних мов інтенсивно зростає у зв'язку з інтеграцією України в європейське співтовариство, що посилює необхідність громадян володіти іноземними мовами. Це значною мірою підвищує попит на вчителів іноземних мов, які спроможні виконувати свої

професійні обов'язки на високому рівні, підходити не стандартно і в найбільш ефективний спосіб до вирішення навчально-виховних завдань, формувати творчу особистість учня [6].

У зв'язку з цим навчання у вищому навчальному закладі як проміжна ланка у неперервному процесі освіти посідає центральне місце. Використання активних методів та форм навчання набуває подвійного значення: по-перше, творчий стиль діяльності викладачів практичних мовних дисциплін значно стимулює розумову активність студентів, розкриває в майбутніх учителів якості творчої особистості, поглиблює мотивацію їхньої мовленнєвої діяльності іноземною мовою; по-друге, вчителю, який сам пройшов шлях творчого навчання, набагато легше сприйняти та зрозуміти творчий стиль діяльності, успішно реалізовувати його в педагогічній праці. Проблеми підготовки педагогічних кадрів, формування їхнього творчого потенціалу, розвитку важливих творчих здібностей, якостей, умінь, стилю мислення, діяльності висвітлюються в багатьох фундаментальних дослідженнях. Серед них визначаються певні напрями, що відображають окремі аспекти: вивчення творчої особистості, її потенційних можливостей, здібностей, властивостей, характерних рис (Б.Г. Ананьєв, Д.Б. Богоявленська, М.О. Лазарєв, В.О. Моляко, С.В. Хмельковська); формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності (І.М. Богданова, Є.П. Голобородько, О.В. Волошенко, Л.П. Радченко, Л.А. Михайлова, Г.О. Нагорна, М.П. Лещенко).

І.М. Богданова стверджує, що пріоритетним напрямом освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що вдосконалюють навчально-виховний процес, забезпечують доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, що, крім того, сприяє формуванню креативності, тобто виступає його умовою.

Вітчизняний і зарубіжний досвід засвідчують невпинний пошук нових концептуальних підходів щодо структурування і прогнозування навчально-виховних систем, які надавали б особистісно суб'єктивного фактору в процесі створення реальних технологічних програм. У цьому відношенні великі потенційні можливості містяться у застосуванні новітніх технологій (сукупності засобів і методів

навчально-виховного процесу, спрямованих на досягнення прогнозованого результату), індивідуально орієнтованого підходу щодо підготовки фахівців у вищому навчальному закладі [1]. Розв'язання означеної проблеми визначає становлення системи освіти в цілому і системи професійно-педагогічної підготовки вчителя, що є інтегративною цілісністю взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів (соціально-економічного, спеціального, психологічного та загальнокультурного), що мають спільну мету, спрямовану на забезпечення всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Впровадження технологій у сферу освіти сприяє розв'язанню проблеми щодо їх якісного впливу на зміст, методи та організаційні форми навчання, які, у свою чергу, створюють умови для процесу оновлення в галузі підготовки майбутніх учителів.

У процесі світосприймання і всієї життєдіяльності перед нами об'єктивно постає низка неоднозначних питань типу: «Хто або що є головним у цьому світі?» Намагаємось відшукати відповідь: матеріальні цінності; природні ресурси; рослинний чи тваринний світ, що оточує нас; можливо, досягнення науки й освіти. Значна частина людей, відповідаючи на це запитання, стверджує: головне – це людина.

Стимулювальним чинником, серцевиною досягнення цього головного у навчально-виховному процесі є гуманістичне начало, що являється наступною умовою формування креативності.

Гуманістична педагогіка – напрям у сучасній теорії і практиці навчання й виховання, що виник наприкінці 50-х – на початку 60-х років у США як педагогічна реалізація ідей гуманістичної психології. Філософсько-ідеологічна орієнтація гуманістичної педагогіки близька до ідей педоцентризму, нового виховання і «прогресивізму». В центрі уваги гуманістичної педагогіки – унікальна цілісна особистість, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), відкрита до сприймання нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях. Саме досягнення особистістю такої якості проголошується гуманістична педагогіка головною метою виховання на відміну від формалізованого передавання учням знань і соціальних

норм у традиційній педагогіці. З середини 60-х років у США функціонує Національний консорціум з гуманізації виховання – організація педагогів-прихильників гуманістичної педагогіки, які працюють у різних ланках системи освіти [2, 77].

Принцип гуманізації виховання передбачає створення умов для формування кращих якостей та розвитку здібностей людини, розкриття джерел її життєвих сил; гуманізацію взаємин між вихователями і вихованцями, постановку виховання в центр навчально-виховного процесу, повагу до особистості, її гідності, розуміння її запитів, інтересів, довір'я до неї, формування щирої, доброзичливої, милосердної людини [3, 90].

У визначенні шляхів відродження духовності народу, його гуманістичної спрямованості треба усвідомлювати, що ця проблема надто складна, а процес – довготривалий і багатоаспектний. Він має будуватися на принципі комплексності. Комплекс (лат. *complexus* – зв'язок, поєднання) – сукупність предметів чи явищ, що становить єдине ціле; комплексний – з'єднаний з будь-чим, складний. Комплексність у формуванні креативності особистості взагалі й вихованні гуманізму зокрема передбачає діалектичну єдність мети, шляхів і засобів впливу на особистість. У цьому процесі має бути розуміння усіма соціальними інституціями важливості формування креативності, узгодженість дій у цілісній системі виховання.

Науково-технічний прогрес вимагає розвитку творчого потенціалу кожної особистості і сам же є перепоною його розвитку.

Мусимо зауважити, що серед багатьох соціальних та природних факторів розвитку креативності важливим, звичайно, є освіта. Німецький вчений Ф. Монкс запропонував «трьохієрархічну модель творчої обдарованості», виділяючи три визначальні соціальні фактори, які впливають на розвиток. На його думку – це школа, родина, однолітки. [4, 54]. (мал. 1)

Монкс вважає, що обдарованість реалізується при наявності творчого потенціалу – креативності, потреби у спілкуванні та високих інтелектуальних

здібностей. Зупинимось коротко на двох основних факторах формування креативності - освіті та родині.

На етапі шкільної освіти ми втрачаємо багато обдарованих учнів, по-перше, тому що далеко не завжди творчі діти отримують визнання серед вчителів та однолітків. Так звані відмінники (діти з високим інтелектом, але не з високим творчим потенціалом) у шкільній освіті мають переваги над тими, кому шкільна нормативність є не цікавою.

По-друге, навчання у школі формалізоване, і, не зважаючи на намагання щось змінити, все ж таким і залишається. Стандартизація потрібна насамперед для того, щоб дати учням необхідну кількість знань. Обов'язкова дисципліна стримує вільний прояв активності.

По-третє, вся система освіти спрямована на розвиток лівої півкулі головного мозку. Навчання передбачає засвоєння норм, формул, визначень, систематизацію всієї інформації, об'єм якої постійно збільшується. Для кращого засвоєння матеріал повинен підпорядковуватись логіці (необхідно слідувати правилам дидактики). При такому навчанні втрати шкільної освіти дуже великі: світ розбивається, втрачає фарби та запахи, розпадається його цілісна картина.

Вихід з цієї ситуації починає усвідомлюватись суспільством: у шкільну освіту включаються дисципліни, які спрямовані на розвиток особистості за допомогою мистецтва «Світова художня культура». У такому навчанні велика роль відводиться театру з його синкретичністю, активністю учасників, орієнтацією на співчуття, співучасть та співтворчість.

Художня діяльність (яка включає як активну творчість, так і сприймання мистецтва) розвиває естетичні, моральні почуття, тобто виховує саму особистість. Заняття мистецтвом спонукає до творчої активності, емоційної віддачі, уяву і асоціативне, тобто творче мислення. Мистецтво вивільняє підсвідомість і вчить відкритості та неперебільшуваності у сприйманні світу. Воно формує культуру почуттів і культуру спілкування.

Таким чином, великою педагогічною проблемою при формуванні креативності вихованців (чи то в учнів у школі, чи у студентів у вищому навчальному закладі) є

збереження правильного співвідношення між свідомістю з її логікою та спілкуванням і підсвідомістю з її творчими імпульсами, оригінальністю та неочікуваністю рішень.

Нагадаємо програму моральних звичок В.О. Сухомлинського:

- доводити справу до кінця;
- виконувати роботу не як-небудь, а добре;
- ніколи не перекидати свої обов'язки на інших та не користуватися плодами праці інших людей;
- допомагати старим, слабким, самотнім, незалежно від того чи ці люди близькі, чи «чужі»;
- ніколи не допускати, щоб, задовольняючи мої бажання, близькі обмежували себе або створювали труднощі для себе;
- погоджувати свої бажання з моральним правом на задоволення бажань;
- погоджувати свої радощі, задоволення, розваги з потребами інших людей. Не допускати, щоб власні радощі спричинили для когось клопоти та біль;
- не приховувати своїх навмисних вчинків, мати мужність відверто сказати про них тому, кому вважаєш за необхідне розказати [5, 243].

Професійна освіта – це система взаємопов'язаних компонентів, де знання та навички перетворюються на уміння, творча практика є відповідальною перед суспільством.

Ще одним важливим соціальним фактором формування креативності є родина. У цьому соціальному угрупованні люди не ставлять перед собою певної творчої мети, а просто живуть, радіють, сумують, але при цьому максимально вільно почувають себе, реалізуючи вічні потреби у продовженні роду, у піклуванні про потомків, у коханні, любові та розумінні, у передачі накопиченого досвіду.

Ф. Вернон, досліджуючи продуктивних студентів американських коледжів, виділяє такі умови розвитку творчої обдарованості:

- моральна атмосфера в домі. Стабільність та чесність сім'ї. Можливість поважати батька та емоційна близькість з матір'ю;

- творча дитина живе, як правило, у живому та яскравому сімейному середовищі, де велика роль для жарту та для гумору. Її батьки – оптимісти, особливо мати;
- у родині є брати та сестри, тому соціальні ролі дитини більш гнучкі: вона є і старшою, і молодшою по відношенню до інших дітей у родині;
- велика роль для живої музики, при чому, додамо, не важливо, чи це гра на фортепіано, народних інструментах чи хоровий спів;
- батьки грають разом з дітьми або читають їм вголос, або беруть участь у театралізованих іграх, домашніх спектаклях, шарадах разом з дітьми;
- батьки звертають увагу не скільки на академічні успіхи, скільки на моральний розвиток дитини та її індивідуальні намагання;
- батьки творчих дітей бачать в них менше недостатків, більше їм довіряють, приділяють більше уваги їх внутрішнім якостям, а не зовнішнім досягненням;
- у сім'ї відчувається тепло та близькість з дітьми, повага до дитини та інтерес до її справ;
- у сім'ях творчих дітей мати часто буває не задоволена своєю освітою і хотіла б її підвищити, тобто вона є натурою, яка сприятлива до нових знань.

Як показали американські дослідження, матеріальні умови не мають при цьому вагомого значення [7].

Метою формування креативної особистості у широкому значенні є виховання людини, яка б отримувала радість від процесу своєї праці, застосовувала нові методи та способи у своїй професійній діяльності.

Але, варто зауважити, що від педагога також вимагається постійне розширення своїх творчих здібностей. Дуже важко долати силу енергії, шаблону, формальностей, шукати нові засоби впливу на учня.

По-перше, творчість педагога виявляється у здатності діагностувати психічний стан учня, рівень його здібностей, індивідуальні особливості його особистості.

По-друге, педагогічна творчість – це здатність до передзахоплення, передбачення того, ким може стати учень, у яку сторону можуть розвинутися його здібності.

По-третє, творчість педагога полягає у тому, щоб бачити застосування творчих здібностей не тільки на заняттях, а у рамках вибраної спеціальності.

По-четверте, у процесі занять необхідно використовувати ті прийоми, які будуть найефективнішими для даного учня. У цьому і полягає індивідуальний підхід до навчання.

По-п'яте, творчість педагога протікає «тут і зараз». Вона складається з імпровізацій – миттєвих і точних реакцій поведінки відповідно ситуації, на ту чи іншу неочікуваність у поведінці учня.

Нарешті, по-шосте, творчість проявляється у тому, щоб надати виразної форми заняттю – зі своєю експозицією, конфліктами, кульмінацією та розв'язкою. Таким чином, заняття є ніби маленьким спектаклем, мета якого – зацікавити учня [4, 63].

Отже, педагогіка творчості – це активний конструктивний діалог з учнем, спілкування особистості з особистістю, у процесі якого спільними зусиллями добувається істина. Виховувати креативну особистість може тільки творчий педагог. Але, на відміну від багатьох інших видів творчості він, як лікар, не має права на помилку.

Література:

1. Богданова І.М. Професійно-педагогічна підготовка учителів на основі застосування інноваційних технологій / Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2003. – 44с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
3. Кузьмінський О.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 486с.
4. Рождественская Н.В., Толшин А.В. Креативность: пути развития и тренинги. – СПб.: Речь, 2006. – 320с.
5. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. – К.: Рад. шк., 1988. – 304с.

6. Хмельковська С.В. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки / Автореф. дис. ... кан. пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2005. – 21с.
7. Vernon Ph. Ability Factors and Environmental Influences / Discovery of talented. Massachusetts, 1969.